

Frivillig frånvaro – om den luddiga övergången till distansundervisning under covid-19-pandemin

Daniel Persson

Lunds universitet, Sverige

När vi tittar tillbaka kan det verka som att alla vuxenutbildningar gick över till distansundervisning efter ett myndighetsbeslut, från en dag till en annan, 18 mars 2020. Undervisningen hade dock redan några veckor tidigare börjat påverkas inifrån när lärare och studenter reagerade på den framsvepande pandemin. För att dokumentera och förstå vad som hände skickade jag under andra halvan av mars 2020 enkäter till studenterna på kandidatprogrammet Digitala kulturer vid Lunds universitet som sedan följdes upp med intervjuer av lärarna. Enkäter och intervjuer behandlade om de stannade hemma från eller förändrade sin undervisning på grund av covid-19-pandemin redan innan 18 mars.

Tidslinjen visade sig vara luddigare och förloppet mer fyllt av egna ställningstaganden och överväganden än den enkla historieskrivningen att det från en dag till en annan togs ett myndighetsbeslut om distansundervisning. Under mars 2020 var studenterna först att agera och anpassa sig till pandemin, därefter lärarna, sedan universitetsledning. Uppfattningen om förloppet skiljde sig åt mellan lärare och studenter och det tycktes finnas barriärer för kommunikationen dem emellan, när omvälvande externa händelser påverkar universitetet. Förloppet antyder att mikrokulturer av olika förhållningssätt till pandemin tidigt uppstod, förmodat i spänningsfältet mellan omvärldens flitigt medierapporterade hantering av pandemin och en brist på tydliga riktlinjer från regering, myndigheter och universitetet i mars 2020.

Nyckelord: coronaåtgärder, underifrån, Sverige, universitet, mikrokulturer, organisationskommunikation

Voluntary absence – on the fuzzy transition to remote teaching during the Covid-19 pandemic

Looking back, it might seem as if all higher education in Sweden switched to remote teaching on March 18, following a government decision the day before. Instead, higher education had started to change from within already a couple of weeks earlier, as teachers and students reacted to the pandemic. To document and to try and understand what was going on, I sent out questionnaires to the students in the second half of March 2020, followed by interviews with the teachers, at the Bachelor Programme in Digital Cultures at Lund University. The subject was if students and teachers had stayed home from or changed their teaching, already before March 18.

The timeline proved fuzzier, and filled with individual actions and deliberations, than the simple historical assertion that from one day to the next a government decision was made to switch to remote teaching. In March 2020, the students acted first to adapt to the pandemic, followed by the teachers, and then the university management. The understanding of the events differed between teachers and students, and there seemed to be barriers to the communication between the two groups, when major external events affect the university. It appears that microcultures of different approaches to the pandemic formed early, presumably

---

*Författarkontakt: Daniel Persson, e-post: daniel.persson@kultur.lu.se

Artiklar och reflektioner är kollegialt granskade. Övriga bidragstyper granskas av redaktionen. Se <https://hogreutbildning.se> ISSN 2000-7558

©2022 Daniel Persson. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), allowing third parties to share their work (copy, distribute, transmit) and to adapt it, under the condition that the authors are given credit, that the work is not used for commercial purposes, and that in the event of reuse or distribution, the terms of this license are made clear.

Citation: Persson, D. (2022). «Frivillig frånvaro – om den luddiga övergången till distansundervisning under covid-19-pandemin». *Högre utbildning*, 12(1), 29–37. <https://doi.org/10.23865/hu.v12.3588>

in the tension between the massively media-reported handling of the pandemic in the rest of the world, and the lack of clear guidance from the government and the University, in March 2020.

Keywords: pandemic response, bottom up, Sweden, university, microcultures, organizational communication

MARS 2020

I samband med ett lärarlagsmöte 10 mars på kandidatprogrammet Digitala kulturer vid Lunds universitet diskuterades att närvaron bland studenterna var oväntat låg på en del moment. Den låga närvaron var inte på mötets dagordning, utan diskuterades informellt baserat på anekdotiska berättelser från några av mina lärarkollegor. En analys i diskussionen var att studenterna kanske stannade hemma för att inte riskera att bli smittade eller bidra till smittspridning. Covid-19-pandemin svepte vid den här tiden fram genom Europa och började få fäste även i Sverige. Uppdateringar om ”corona” eller ”coronaviruset”, som det oftast kallades då, om smittspridning, sjuka och döda, om åtgärder, nedstängningar och restriktioner från olika delar av världen dominerade nyhetsmedierna.

I Sverige och på universitetet hade vi innan 10 mars ännu bara några få riktlinjer för hur vi skulle bete oss i förhållande till smittan. Riktlinjerna gällde då framförallt resor till och betende i riskområden i andra länder. Den tidigaste informationen från Folkhälsomyndigheten om hur man undviker smittan som har hittats till denna text är från 31 januari och rör handtvätt, att nysa och hosta i armvecket, att inte röra vid ansiktet samt att stanna hemma om man är sjuk.¹ Det hände inte så mycket med information eller rekommendationer fram till tiden för vårt lärarlagsmöte, men genom den omfattande medierapporteringen kunde alla ta del av hur smittspridningen förlöpte och hanterades på andra håll i världen.² Dagarna kring 10 mars gick det också att läsa medierapporter om hur även svenska myndigheter och företag på olika sätt agerade för att införa distansarbete för sina egna anställda.^{3,4}

Efter 10 mars accelererar förändringarna och rekommendationerna från Folkhälsomyndigheten duggar tätare.^{5,6} Grannlärosätena i Danmark, Kristianstad och Malmö annonserar sina

¹ Folkhälsomyndigheten – Frågor och svar om nytt coronavirus 2019-nCoV. Stycket ”Vad kan jag göra för att undvika smitta?” Hämtad 2021-02-04, arkiverad version från 2020-01-31: <https://web.archive.org/web/20200131144529/https://www.folkhalsomyndigheten.se/smittskydd-beredskap/smittsamma-sjukdomar/coronavirus/fragor-och-svar-om-nytt-coronavirus/>

² Folkhälsomyndigheten – Skydda dig och andra från smittspridning. Hämtad 2021-02-04, arkiverad version från 2020-03-10: <https://web.archive.org/web/20200310002355/https://www.folkhalsomyndigheten.se/smittskydd-beredskap/utbrott/aktuella-utbrott/covid-19/skydda-dig-och-andra/>

³ Sveriges Radio – Myndigheter trotsar råd om coronaviruset 2020-03-11. Hämtad 2021-02-04. <https://sverigesradio.se/artikel/7425421>

⁴ Svenska Dagbladet – Ericsson stänger ned kontor 2020-03-12. Sammanfattande artikel om stora svenska företag. Hämtad 2021-02-04, <https://www.svd.se/darfor-ges-olika-besked-om-jobba-hemifran>

⁵ Folkhälsomyndigheten – Förslag: Inga allmänna sammankomster med fler än 500 personer 2020-03-11. Hämtad 2021-02-06, <https://www.folkhalsomyndigheten.se/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/2020/mars/forslag-inga-allmanna-sammankomster-med-fler-an-500-personer/>

⁶ Folkhälsomyndigheten – Personer över 70 bör begränsa sociala kontakter tills vidare 2020-03-16. Hämtad 2021-02-06, <https://www.folkhalsomyndigheten.se/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/2020/mars/personer-over-70-bor-begransa-sociala-kontakter-tills-vidare/>

övergångar till distansundervisning.^{7,8,9} I inboxen kommer för varje dag som går allt tätare mail med corona-uppdateringar från universitetet. Mailen har lite olika vinklar och kommer från olika delar och nivåer av universitetet. De kan summeras med att det var viktigt att förbereda sig på distansundervisning och bekanta sig med möjligheterna hos lärplattformen Canvas och videokonferensverktygen zoom och Teams, kompletterat 16–17 mars med att universitetet var öppet och att det uppmanades att göra om undervisningstillfällen till online, men bara om kvaliteten kunde bibehållas.¹⁰ Antalet corona-uppdateringar i inboxen kulminerade 17 mars med sex mail, som avslutades på kvällen med beskedet att all undervisning och examination skulle ske på distans från och med 18 mars, efter en rekommendation tidigare på dagen från Folkhälsomyndigheten om att all vuxenutbildning uppmanades bedrivas på distans.¹¹

Senare, i slutet av mars, var de flesta riktlinjer och rekommendationer på plats som skulle komma att gälla det följande halvåret, men det är först 1 april som dessa formellt kodifieras av Folkhälsomyndigheten.¹² Mars 2020 var alltså en period av stor och accelererande föränderlighet, av villkor och rekommendationer som ändrades från dag till dag, både i samhället och på universitetet. Det var också en period av inblickar i olika länders, företags, myndigheters och institutioners parallella hantering av pandemin. Jag hade själv ingen undervisning i mars, men när distansundervisningen hade etablerats skickade jag 19 mars ut en enkät till studenterna på en kommande kurs för att fråga om deras tillgång till datorer och internet. Den anekdotiska diskussionen från lärarlagsmötet 10 mars, om studenternas frånvaro, gjorde att jag även skickade med två frågor i enkäten om just detta för att ta reda på om det var mer än bara anekdoter och spekulation. Efter denna första omgång enkäter formaliserade jag studien och gick ut med enkäter till samtliga resterande studenter på kandidatprogrammet Digitala kulturer, där jag ställde samma frågor: om de hade stannat hemma av anledningar relaterade till coronaviruset och hur många gånger i så fall. Efter att enkätsvaren hade kommit in intervjuade jag de lärare som hade undervisat på Digitala kulturer under de drygt två veckor i mars som föranledde den formella övergången till distansundervisning.

⁷ Sveriges Radio – Danmark stänger alla skolor, 2020-03-11. Hämtad 2021-02-06, <https://sverigesradio.se/artikel/7426766>

⁸ SVT – Högskolans i Kristianstad ställer om till nätbaserad undervisning, 2020-03-14. Hämtad 2021-02-06, <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/skane/hogskolan-i-kristianstad-staller-om-till-natbaserad-undervisning>

⁹ Sveriges Radio – Malmö universitet går över till distansundervisning, 2020-03-15. Hämtad 2021-02-06, <https://sverigesradio.se/artikel/7429763>

¹⁰ Lunds universitet: Rektors blogg: Torbjörn von Schantz – Universitetet ingen isolerad ö i samhället, 2020-03-16. Bloggen innehåller andemeningen och formuleringar om bibehållen kvalitet och att universitetet är öppet, exempelvis citatet ”Viktigt att komma ihåg att campus är öppet och verksamheterna likaså. Vi i universitetsledningen uppmanar utbildningsverksamheterna att gå över till digitalt alternativ i de fall som det är möjligt med bibehållen kvalitet.” Bloggen är inte online när denna text färdigställs 2021-02-06, <https://rektor.blogg.lu.se/universitetet-ingen-isolerad-o-i-samhallet/>

¹¹ Folkhälsomyndigheten – Lärosäten och gymnasieskolor uppmanas nu att bedriva distansundervisning, 2020-03-17. Hämtad 2021-02-06, <https://www.folkhalsomyndigheten.se/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/2020/mars/larosaten-och-gymnasieskolor-uppmanas-nu-att-bedriva-distansundervisning/>

¹² Folkhälsomyndighetens föreskrifter och allmänna råd om allas ansvar att förhindra smitta av covid-19 m.m. HSLF-FS 2020:12, 2020-04-01. Hämtad 2021-02-06 från <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publicerat-material/publikationsarkiv/h/hslf-fs-202012/>

mars 2020

måndag	tisdag	onsdag	torsdag	fredag	lördag	söndag
2	3	4	5	6	7	8
Undersökt period						
9	10	11	12	13	14	15
Undersökt period						
	Lärarlagsmöte	Danmark			Kristianstad	Malmö
16	17	18	19	20	21	22
Undersökt period						
	Rekommendation	Distansundervisning				
		Enkät årskurs 1				
30	24	25	26	27	28	29
Distansundervisning						
Enkät årskurs 1				Enkät årskurs 2		
				Enkät årskurs 3		
30	31	1	2	3	4	5
Distansundervisning						
Enkät årskurs 2		Läraryntervjuer				
Enkät årskurs 3						
6	7	8	9	10	11	12
Distansundervisning						
Läraryntervjuer						

Figur 1. Schema över undersökningens upplägg och sammanhang

Schemat visar undersökningens tidslinje. "Danmark", "Malmö" och "Kristianstad" är de datum när grannlärosätena Malmö universitet och Högskolan Kristianstad, samt regeringen i Danmark, annonserade sina övergångar till distansundervisning. Lunds universitet annonserade sin övergång i och med Folkhälsomyndighetens rekommendation från 17 mars och genomförde övergången 18 mars. I hela Europa skedde motsvarande utveckling under denna tid. Schemat visar också det lärarlagsmöte där studenternas frånvaro togs upp informellt. Slutligen visar schemat när enkäter och intervjuer i denna studie genomfördes.

ENKÄTEN TILL STUDENTERNA

Studenterna fick följande frågor att besvara i ett anonymt quiz på lärplattformen Canvas:

Stannade du hemma från något undervisningstillfälle av anledningar relaterade till coronaviruset?

Ja   Nej   Jag vill inte svara

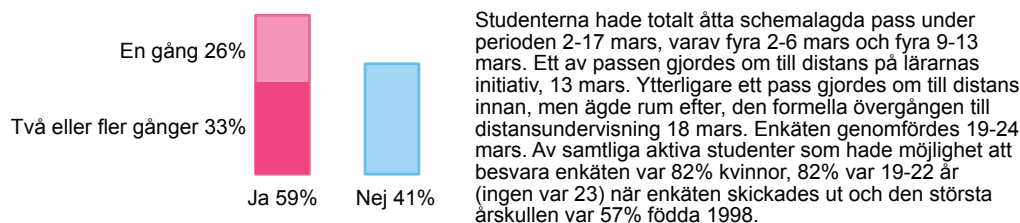
Om ja, vid hur många tillfällen?

1   2–3   Fler än 3   Jag vill inte svara

Studenterna befann sig redan på lärplattformen för sina studier och alla studenter hade haft mig som lärare, så det var en bekant och förhoppningsvis pålitlig källa som skickade dem enkäten. Trösklarna för att besvara enkäten var alltså mycket låga, vilket också innebar att de som inte svarade helt enkelt inte var intresserade. Samtliga årskurser hade en liknande storlek samt ålders- och könssammansättning, förskjutet då med ett år per årskurs. De ägnar sig därmed väl att jämföras. Antal studenter som angav att de hade stannat hemma tre eller flera tillfällen var så

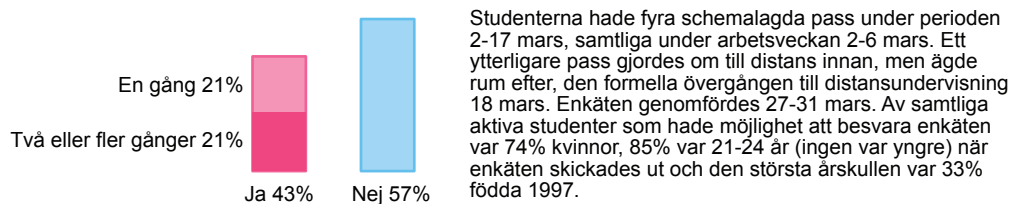
låg att den räknas samman med 2–3 tillfällen till en ny kategori i redovisningen av resultaten: två eller fler gånger.

Årskurs 1 - svarsfrekvens 96% (27 av 28 aktiva studenter)

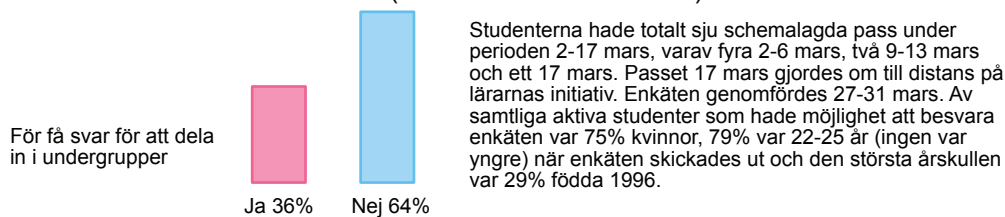
Figur 2. Resultat, sammansättning och undervisningstillfällen årskurs 1

Årskurs 2 - svarsfrekvens 52% (14 av 27 aktiva studenter)

Figur 3. Resultat, sammansättning och undervisningstillfällen årskurs 2

Årskurs 3 - svarsfrekvens 39% (11 av 28 aktiva studenter)

Figur 4. Resultat, sammansättning och undervisningstillfällen årskurs 3

INTERVJUERNA MED LÄRARNAS

Lärarna är kollegor till mig och intervjuerna var både kollegiala och trevliga. Vi diskuterade de överväganden och den kommunikation som skedde under mars 2020 fram till övergången till distansundervisning 18 mars. Av samtliga lärare och annan personal som hade schemalagd undervisning på Digitala kulturer under perioden var det fem personer som genomförde intervjun och en som avböjde. Jag missade att tillfråga två gästlärare, men de lärare som höll i merparten av undervisningen för de olika årskurserna blev alla intervjuade 2–7 april.

I intervjuerna framkom att samtliga lärare hade ändrat sin undervisning med anledning av coronaviruset redan innan det formella beslutet om övergång till distansundervisning. En av de stående frågorna i intervjuerna var om lärarna hade fått instruktioner från någon auktoritet,

myndighet, universitetsledning eller liknande att ändra sin undervisning. Alla lärare svarade nekande; de hade gjort det på eget initiativ. Alla årskurser fick kurstillfällena ändrade. Några av dessa kurstillfällena inföll efter den formella övergången till distansundervisning 18 mars, men ändringarna gjordes och kommunicerades redan innan dess.

Anledningarna som angavs till att ändra sin undervisning var olika och överlappande. En anledning var att man såg vartåt det var på väg och valde att förekomma ett beslut. Andra anledningar var empatiska, att se till att studenter skulle kunna ta del av undervisningen även om de var oroliga för smittspridning eller kände sig lite snoriga och borde stanna hemma. En del intervjuade var själva krassliga under perioden, eller hade familj som var det. Under denna period var covid-19-tester först bara tillgängliga för dem med anknytning till utlandsvistelser i områden med hög smittspridning, sedan bara för inlagda på sjukhus, så få kunde veta om diffusa symptom berodde på covid-19 eller exempelvis på allergi eller förkylning. Några av lärarna tyckte inte att det var ansvarsfullt att samla studenterna i en sal under pandemin. Flertalet intervjuade hade fått förfrågningar från studenter om delar av undervisningen skulle hållas digitalt. Sådana förfrågningar kom från studenterna på programmets första och andra år, men ej på det tredje. Ingen av de intervjuade hade haft studenter som angett anledningar relaterade till coronaviruset för att stanna hemma från schemalagd undervisning.

Ingen av lärarna angav i intervjuerna att de märkte av någon högre frånvaro än vad det brukar vara i mars. Flertalet kunde ändå peka på enskilda undervisningsmoment där närvaron var lägre än förväntat. Det gällde framförallt icke obligatoriska moment och på programmets första och andra år. För tredje årskursen beskrevs närvaron som osedvanligt god. Frånvaron i årskurs ett och två förklarades i intervjuerna med typisk motivationsbrist i mars, med att några moment kunde uppfattas som repetition av tidigare kursmoment, att studenterna redan hade gett sig av till städerna där de skulle ha praktik och inte kunde komma samt med andra allmänna anledningar. Ingen angav under intervjuerna coronaviruset som anledning till frånvaron.

Flertalet av de intervjuade blev förvånade när jag i slutet av varje intervju presenterade sammanfattningarna av studenternas enkätsvar. I sann vetenskaplig anda blev enkäten också vänligt kritiserad; kunde det vara så att studenterna trodde att de svarade på att de stannade hemma från de undervisningstillfällena som lärarna ändå hade gjort om till distans?

STÄMMER ENKÄTRESULTATET?

Låt oss börja med den vänliga kritiken under intervjuerna om att studenterna kunde ha missuppfattat enkätfrågorna. Kritiken är relevant; när jag formulerade enkäten tog jag inte höjd för de förändringar mina lärarkollegor hade gjort i undervisningen. Min värdering är att enkätens formuleringar ändå var tillräckligt tydliga, exempelvis ”stanna hemma från undervisning”, samt att hela enkätens rubrik var ”Frivillig frånvaro”: enkäten handlade inte om att delta utan om att vara frånvarande.

Om vi utgår från materialet, så ser vi att för årskurs 1 har 33% svarat att de stannade hemma från två eller flera tillfällena, medan det bara var ett tillfälle som ändrades till digitalt av lärarna. Det är alltså omöjligt att svara att ha stannat hemma från två eller flera tillfällena enbart på grund av de tillfällena lärarna gjorde om till digitala. Detsamma gäller årskurs 2, där inga tillfällena som inföll innan övergången ändrades av lärarna, men 43% av studenterna svarade att de hade stannat hemma. För alla tre årskurser ändrades också ett tillfälle redan innan, men som inföll efter, den formella övergången till distansundervisning 18 mars. Jag finner det ett osannolikt stort missförstånd om studenterna skulle ha räknat dessa tillfällena när de besvarade enkäten. Någon

student kan säkert ha missuppfattat enkäten, men jag bedömer att enkätsvaren som helhet är rättvisande.

DISKUSSION

Det går att se förvåningen över resultaten och den vänliga kritiken mot enkätfrågorna ur en annan vinkel. Lärarnas bild av att studenterna inte var frånvarande av anledningar relaterade till coronaviruset motsades av studenternas enkätsvar. Förvåningen och den vänliga kritiken kan tolkas som ett reflexmässigt ifrågasättande av uppgifter som strider mot ens personliga uppfattning av ett förlopp som man själv varit del av. Om vi accepterar att enkätsvaren är rättvisande, måste vi också acceptera att studenterna vid enkätstillfället och lärarna vid intervjustillfället inte förstod samma situation på samma sätt; en situation där bägge grupper aktivt deltog.

Det fanns dock en förändring över tid mellan hur några av lärarna förstod situationen. För de lärare som informellt diskuterade på lärarlagsmötet 10 mars att studenterna kanske stannade hemma på grund av coronaviruset, saknades detta i redogörelserna i intervjuerna 2–7 april. Lärarna angav i intervjuerna varken iögonenfallande lägre närvaro, eller kopplade en lägre närvaro till coronaviruset. Världen och vår vardag som lärare skiljde sig åt mellan dessa båda tillfällen och kan säkert ha påverkat hur lärarna tolkade händelserna. Den 3–7 april var vi inne i den nya verkligheten, med distansundervisning som en etablerad form och riktlinjer och rekommendationer för samhället fastslagna. Den 10 mars förändrades världen omkring oss i accelererande takt, just på grund av det framsvepande coronaviruset. Dessa båda tillfällen erbjöd olika ramar att förstå världen genom.

När det gäller studenternas enkätsvar, så minskar svarsfrekvens med årskurserna. Det går att tolka detta på olika sätt. Precis som för lärarlagsmötet och intervjuerna med lärarna så ägde enkäterna rum vid olika tidpunkter för olika årskurser. För årskurs 1 kom enkäten just efter övergången till distansundervisning och frågorna kan ha känts mer relevanta när perioden som enkäten gällde var i färskt minne. Både årskurs 2 och 3 fick enkäten en vecka senare än årskurs 1 och perioden innan övergången till distansundervisning var kanske inte lika relevant för dem längre; den nya verkligheten med distansundervisning var redan etablerad även för studenterna.

Årskurs 1 fick till skillnad från övriga studentgrupper två ytterligare frågor i enkäten, om deras tillgång till datorer, frågor som kanske upplevdes som viktiga för deras utbildning. Det kan ha varit därför så många av dem svarade på enkäten. Resultatet för årskurs 1 är tydligt: Majoriteten stannade någon gång hemma från undervisningen och många gjorde det fler än en gång.

Årskurs 2 hade bara tre schemalagda tillfällen under perioden och majoriteten av studenterna svarade på enkäten. Bland dem hade många stannat hemma; uppseendeväckande är att av dem som hade stannat hemma hade hälften stannat hemma fler än en gång, trots att de hade så få schemalagda tillfällen. Resultaten för årskurs två är intressanta därför att samtliga deras schemalagda tillfällen inträffade innan 10 mars. Det passar väl in med och bekräftar diskussionen på lärarlagsmötet. Det är också intressant i den generella tidslinjen. Det fanns få officiella riktlinjer eller rekommendationer under den första veckan i mars, så informationen studenterna baserade sitt agerande på måste ha kommit från andra källor, troligtvis från hur omvärlden hanterade krisen.

Årskurs 3 hade istället många schemalagda tillfällen under perioden, men bara en knapp handfull svarade att de hade stannat hemma. Detta bekräftas av lärarintervjuerna som angav att närvaron var osedvanligt god på kurserna i årskurs 3 under den undersökta perioden. I årskurs 3 förekom enligt lärarintervjuerna inte heller några förfrågningar från studenterna om undervisningstillfällen skulle hållas på distans, vilket förekom i årskurs 1 och 2. Svarsfrekvensen är

också låg. Sammantaget antyder det att det fanns en egen kultur i förhållningssätt till coronaviruset i årskurs 3. Om det saknades en levande diskussion om att stanna hemma eller inte inom studentgruppen, framstod kanske enkäten som ganska ointressant. För årskurs 1 definitivt och för årskurs 2 tentativt verkar det ha funnits en annan kultur, där att stanna hemma från undervisningen var en konkret möjlighet. Under pandemin har det uppstått olika mikrokulturer för hur man förhåller sig till smittan och till myndigheternas rekommendationer, där olika familjer, arbetsplatser, föreningar, skolor, institutioner, avdelningar gör på sina egna sätt, med mer eller mindre stränga eller lösa tolkningar av tillgänglig information. Skillnaderna mellan årskurs 3 och årskurs 1 och 2 antyder att sådana olika mikrokulturer etablerades direkt i början av pandemin. Om vi förenklat antar att årskurs 3 agerade efter politikens, universitetets och myndigheternas bud och att en stor del av årskurs 1 och 2 agerade efter information om hur omvärlden hanterade smittan, så är båda sätten rationella och legitima. Sådana konkurrerande möjligheter att agera kan ha öppnat upp för olika mikrokulturer i förhållningssätt till pandemin.

På årskurs 1 och 2 kontaktade studenter lärarna med förfrågningar om undervisningen skulle hållas digitalt. Trots att många studenter på dessa årskurser svarade att de hade stannat hemma från undervisningen av anledningar relaterade till coronaviruset hade inga lärare fått det angivet som anledning av de som var frånvarande. Här uppenbarar sig en kommunikationsklyfta mellan lärare och studenter: Varför angav inte studenterna det som anledning? Det kan ha varit känsligt att säga att man stannade hemma från undervisning på grund av coronaviruset. Implicit säger man då att lärarna och universitetet gjorde fel som hade undervisning på plats och inte på distans. Läraren är en myndighetsperson med makt över studenterna och det är inte säkert att man som student vågar eller tycker det är en bra idé att vara ärlig med något som kan vara kontroversiellt. Då kanske det är bättre att försiktigt fråga om nästa undervisningstillfälle ska hållas digitalt. Individuella skillnader mellan studenterna kan också vara en förklaring. Några kanske inte hade något problem med att prata med lärarna om coronavirus och undervisning, som i exemplet förfrågningar om digital undervisning. Andra studenter kanske tyckte det var jobbiga ämnen och undvek dem. Det är svårt att helt förstå studenternas strategier bara baserat på de anonyma enkäterna; djupare intervjuer hade krävts.

Det finns många frågor som enkäterna och intervjuerna inte ger svar på och många blinda fläckar. Det går att föreställa sig en medvetenhet om och en oro för smittspridning bland studenterna, men också en vilja att agera. Studenter kan ha stannat hemma från de icke obligatoriska momenten, som lärarna angav ibland hade hög frånvaro, men kommit när det var obligatorisk närvaro. Det går att föreställa sig att studenter sållade hårdare mellan vilka undervisningsmoment som det var värt att ta en smittrisk för att delta på. Det går också att föreställa sig att det fanns studenter som var obekväma med att delta när det var obligatorisk närvaro, men kände sig tvungna. Igen hade det krävts djupare intervjuer med studenterna för att förstå deras strategier.

Enkäter och intervjuer ger olika bilder av samma förlopp, men både lärare och många studenter agerade på det sätt som senare, 17 mars, skulle definieras i rekommendationer från Folkhälsomyndigheten: studenterna stannade hemma, lärarna lade om till distansundervisning. Agerandet präglades av ansvarstagande och empati, men förmodligen också av en del oro. De olika bilderna av förloppet avslöjar en brist på öppet samtal mellan lärare och studenter. Lärarna gjorde antaganden om studenternas agerande och vice versa, men man tog inte samtalet om den omvälvande situationen när en pandemi sveper fram. Delvis kan detta förklaras av känsligheten i situationen, även ur lärarnas perspektiv. Det är inte självklart att dra igång ett samtal med studenterna om olika rimliga sätt att agera i förhållande till coronaviruset utan att få tydliga instruktioner från universitetsledningen. Även om det inte ingår i denna studie kan jag föreställa

mig att detsamma gällde för universitetsledningen: att det inte var självklart att på eget bevåg dra upp coronastrategier utan tydliga riktlinjer från regeringen, även om några högre lärosäten som vi sett ändå gjorde just det. Det säkerligen komplexa arbetet för universitetsledning att navigera i mars 2020 förtjänar sina egna studier och slutsatser.

Informationen om hur pandemin hanterades i omvärlden fanns hela tiden tillgänglig och det var tydligt på vilket sätt coronaviruset drabbade de samhällen i världen som först fick smittan, samt vilka medel som stod till buds för att bekämpa den. Vi visste alla om det, men förståelsen hade en högre takt än det politiska och myndighetsmässiga agerandet. Denna undersökning visar att studenter var först att agera, därefter lärarna, sedan universitetsledning. Hur hanterar vi i framtiden en sådan eller en liknande situation? I en global kris av en typ som inte har förekommit i de flesta av våra livstider är det uppmuntrande att lärare och studenter agerar utan att invänta politiska eller myndighetsbeslut. Detta var rationellt och legitimt, särskilt med tanke på de olika konstellationer som studenter befinner sig i utanför universitetet, packade i studentkorridorer eller boende tillsammans med föräldrar, där det räcker med en person i riskgrupp för att blandningen av människor på campus ska vara avskräckande, om inte omsorgen om den egna hälsan var nog. Men det finns också en annan fråga: när det finns en omfattande förförståelse hos studenter och lärare, hur kommunicerar och agerar man i en krissituation? Särskilt när förförståelse och det myndighetsmässiga agerandet skiljer sig åt? Det är uppenbart att det i ett fritt, starkt medialiserat samhälle alltid kommer att finnas en förförståelse för en kris som kommer utifrån och inte har sitt omedelbara epicentrum i själva universitetet. Klimatkrisen är en annan sådan kris, men mer smygande, där förförståelse vida överstiger politiskt och myndighetsmässigt agerande och som mycket väl också skulle kunna tvinga fram situationer som påverkar undervisningen. Om det finns en praktisk lärdom för framtiden att dra av denna undersökning, så är det just att hitta sätt att underlätta och ta höjd för ett öppet samtal mellan lärare och studenter när världen omkring oss kräver förändring. Studenter och lärare visste vad som krävdes i början av pandemin och gjorde det, men de kunde ha gjort det tillsammans istället för var för sig.

Tack till alla studenter som ställde upp och svarade på enkäten och tack till alla lärare som ställde upp på intervju!

Innehållet i denna text har tidigare presenterats vid en pedagogisk konferens vid Lunds universitet. Texten, i en version med mer utförliga redogörelser för enkätundersökningarna och intervjuerna och mindre diskussion, har publicerats i proceedings till konferensen.¹³ Tillåtelse från konferensarrangör för återpublicering har getts.

---

¹³ Persson, D. (2021). Frivillig frånvaro – om den luddiga övergången till distansundervisning under covid-19-pandemin och skillnader i uppfattning och agerande hos lärare och studenter. I Santeson, S. & Mårtensson, K. (red.), *Hållbart lärarskap: universitetsundervisning i förändring. Proceedings från Humanistiska och Teologiska fakulteternas pedagogiska inspirationskonferens 2020* (s. 55–68). Humanistiska och teologiska fakulteterna vid Lunds universitet.